

II.

Tekintetes Kar !

I. Dr. VÉRTES (TTOKÁR JÓZSEF) ur a pedagógiai pszichológiának "a normális és abnormis gyermek lelki élete" c. tárgyköréből kéri magántanárrá képesítését. A kérelemmel azért fordult éppen Karunkhoz, mert egyedül itt van önálló tanszéke a pedagógiai pszichológiának, tehát főképpen itt lát saját működése számára is kezező lehetőségeket. Ebből következik, hogy nyilván a kérés megítélését is ebből a határozott nézőpontból kívánja. Csakugyan ez az a kiindulás, amellyel a folyamodó eddigi munkásságának értékét helyesen lehet megállapítani s a megjelölt tárgykör is igazolható. Munkáiból kitetszően érdeklődése alapjában véve inkább a nevelésre irányul, lélektani kutatásaival ennek igyekszik bizonyos vonatkozásokban határozott utmutatásokat adni, a lelki életnek csupán olyan kérdései foglalkoztatják, amelyek egészen közvetlenül kapcsolatosak a nevelői hatásra való törekvéssel. A nevelő mindig jelentkezik dolgozataiban, nem csupán azzal, hogy vizsgálatait gyermekeken végzi, hanem azzal is, ahogyan ezeket nézi.

A gyermekek között Vértest első sorban az idegesek foglalkoztatják. Erre indították Ranschburg Pál mellett folytatott ifjúkori tanulmányai, ennek lélektani vizsgálataiban való részvétele, majd pedig az ideges gyermekek állami iskolájában folyt tíz éves tevékenysége. Erre a körre azonban nem korlátozódhatott, mert éppen az idegesek lelki sajátságainak megértése érdekében feltétlenül törődnie kellett az ép gyermekek lelki életével is. Így nemcsak figyelme, de vizsgálódása is kiterjedt mind az ép, mind a rendellenes lelkiéletű gyermekekre s nem jogosulatlan, ha a tanítási engedélyt kifejezetten mindkét területre kéri. Ez biztosíthat tervezett előadásainak is szélesebb körű érdeklődést.

II. Dolgozatai két csoportra oszlanak. Az egyik csoportban látom a tisztán lélektani, tudományos közleményeket, a másokban az inkább vagy teljesen gyakorlati céluakat. A megítélésben amazok a döntők, de ezek sem mellőzhetők, mert a lélektani szempont ezekben is megvan s a tudományos kutatások eredményei érvényesülnek bennök. Ezt első sorban a Tanterv és Utasítás az ideges gyermekek állami iskolája részére /1909/ című munkálatáról lehet elmondani. Az ebben hivatalos elismerés

réshez jutott álláspontját fejti ki Vértess újra meg újra az ideges gyermekek iskolai neveléséről szóló kisebb cikkeiben /Die neuere Erziehungs-methode, des normalen und anormalen Kindes, 1911, Az ideges gyermekek nevelése és oktatása, 1912, Ideges gyermekek tanítása, 1912, Psychopathiás középiskolai tanulók, 1912, Gyógy-pedagógia és középiskola, 1912, Az ideges gyermekek iskolái, 1913/. Ezek nagyrészen azonos tartalmúak, sőt részben azonos szövegeik is, néha annyira, hogy nem is igen lehet külön dolgozatnak tartani némelyiket. De ezt megmagyarázza az a körülmény, hogy az akkor új gondolatnak, az ideges gyermekek külön iskolázása megoklásának terjesztésére volt szüksége mindazokban a körökben, amelyeknek tisztánlátása ebben a kérdésben kívánatos volt. Nyíltan bevallja a szerző Az ideges gyermek című /1922, 8° 144 l./ könyvének gyakorlati célját is: "az a legfőbb célja, hogy megértést teremtsen a nyugtalan, felzaklatott, beteg idegzetű gyermek számára" s utbaigazítson nemcsak a baj felismerésére, hanem kezelésére és a megfelelő nevelésre is. Ezt a célt azonban saját megfigyelései, lélektani és nevelési kísérletei feldolgozásával igyekszik elérni s bár a könyv ismertető, összefoglaló és tájékoztató jellegű, éppen az ideges gyermek lelki életére nézve saját vizsgálatainak tanulságos eredményeivel újat is nyújt. Ugyanez jellemzi Hisztériás gyermekek c. /1930, 8°, 144 l./ kötetét is, de itt inkább a szakirodalom eredményeinek összefoglalása adja meg a könyv értékét. Mindkét munka világos bizonyossága a szerző szakszerű tájékozottságának, önálló szempontjainak, ezek nélkül az összefoglalás sem sikerülhetett volna.

E két művét különben A gyógyító nevelés kézikönyve c., hat kötetre tervezett munkájá 2. és 3. darabjának szánta s a pszichopáthiás és a gyöngéelméjű gyermekekről, valamint a gyermekek epilepsziájáról és görcsös betegségeiről szóló kötetekkel folytatja. E fontos vállalkozásnak 1. kötete - mintegy bevezetésül - A gyógyító pedagógia fogalma és köre c. tanulmánya /1915/. Ez a tanulmány a német kiadásában /Begriffsbestimmung der Heilpädagogik auf psychologischer Grundlage, 1918/ már címével is jelzi azt a sajátosságát, hogy a rendellenességek osztályozásában a lelki jelenségeket veszi alapul első sorban, a testi fogyatékosoknak is lelki következményei érdeklik. Ugyanebbe a körbe tartozik a Heilpädagogische Typologie /1931/ c. tanulmány is. Ebben jellemzőn nyilatkozik a tudományos és gyakorlati szempont egybeolvadása: a típusok gondos elkülönítésére törekszik, de ennek azt a következményét látja a szemé előtt, hogy így mindenik típust a neki való nevelésben lehetné részesíteni.

Éppen ezzel, a típusok kérdésének tárgyalásával helyezkedik Vértess határozottan az épség és rendellenesség határterületére s ezen a téren feltehetően lesz még mondanivalója, jóllehet tapasztalatai inkább a rendellenes állapotú gyermekekre vonatkoznak. Amint azonban valamely kérdést vizsgálni kezd, igyekszik azt lehetőleg több oldalról felderíteni és éppen ezzel mind az ép, mind a rendellenes lelki életet megismerni. Ez jellemzi a másik csoportba tartozó, tisztán lélektani tárgyú dolgozatait.

A lélektani dolgozatok közül első doktori dolgozata: A gyermeknyelv hangtana /1908/. Ennek az irányában nem marad meg, hanem a lélektani kísérletezésnek akkor talán legfőbb kérdéséhez fordult. Kutatásainak tárgyköre meglehetősen szűk, csak az emlékezetet vizsgálja. Azonban a tárgy természetével jár, hogy az emlékezet vizsgálása közben más lelki jelenségekkel is foglalkoznia kell, így a kérdéshez való ragaszkodást nem egyoldaluságnak, hanem tudatos következetességnek kell tekintenünk. Ezek a dolgozatok is az előbb említett közleményeinek két jellemvonását mutatják: a vizsgálatok a gyermekre, a lelki jelenségek fejlődésére vonatkoznak s az ép és nem ép ember sajátosságait keresik, vagy ha nem azokat keresik is, észreveszik és megállapítják. Jellemzi továbbá az a törekvés, hogy megtalálja kísérleti úton elért eredményeinek magyarázatát. Itt is kiderül, amit főként az idegesekről szóló dolgozatai mutatnak, hogy lélektani és nevelési szempontjain kívül élettani és gyógyítástudományi érdeklődése is élénk, sőt a társadalomtan irányában is tájékozott annyira, amennyi tájékozottsággal az általa tárgyalt kérdések ilyen vonatkozásait felismerheti és megvilágíthatja /pl. a környezet hatása az emlékezet terjedelmére/. Ide ezek a dolgozatai tartoznak: Iskolásgyermek emlékezte, 1909. Vergleichende Gedächtnisuntersuchungen, 1910, Das Wortgedächtnis im Schulkindesalter, 1912, Unmittelbares und mittelbares Gedächtnis im Schulkindesalter mit besonderer Berücksichtigung der Geschlechter, 1913, A közvetlen emlékezet és a vakok emlékezete, 1916, A felejtés pszichológiája, 1919, Das Gedächtnis der Blinden, 1920, Siketnéma gyermekek emlékezete, 1929, Das Gedächtnis taubstummer Kinder, 1921, Behalten und Vergessen des Kindes, 1931, Assoziation und Intelligenz, 1932.

Mindezek a dolgozatok a szerző személyes vizsgálatairól számolnak be s az eredmények pontos megállapításán kívül rendszeren a nevelésre vonatkozó következményeket is leveznek. Mindebben óvatos, tudatos eljárást látunk. Az előbb magyarul megjelent közlemények német alakja nem egyszerű fordítás, hanem majdnem

mindig új kidolgozás és többet is ad, legalább valamivel. Az a körülmény, hogy munkáinak az Archiv für die gesamte Psychologie, Zeitschrift für Psychologie a mostani nehéz viszonyok között is helyet ad, e lélektani dolgozatok értékének nömet mértékkel való elismerését bizonyítja. A magyar tudományosságban Vértess J. József ily irányú munkássága azért érdemel figyelmet, mert benne egyik magyar lélektani iskola hatása nyilatkozik és mesterének, Ranschburgnak irányát a szorosabban vett neveléslélektan területén igyekszik értékesíteni. Reméltni lehet, hogy a kör is majd kitágul.

Legutolsó közleménye /Assoziation und Intelligenz/ már világosan arra vall, hogy az emlékezet kérdéséről tovább mozdul, jellehet itt is ennek kell az alapnak lennie.

Azt nem hagyhatom említés nélkül, hogy egyelőre nemcsak a vizsgált kérdéseknek szűk a köre, hanem az anyag is elég kevés, amelyhez újra meg újra visszatér. Pl. 1931-ben megjelent becses tanulmánya /Behalten und Vergessen/ ugyanazt a vizsgálati anyagot használja, amelyen 1912-ben megjelent szintén értékes munkája /Das Wortgedächtnis stb./ alapult. Nem kifogásként említem azt, mert éppen az alaposágra való törekvést mutatja, hogy akkor gyűjtött anyagát teljesen ki akarja aknázni. Mindenesetre kívánatos azonban, hogy nagyobb, másféle körökben gyűjtött anyagon is lehessen eddigi eredményeit igazolni.

III. Mindaz, amit Vértess József ur munkásságának ez a jellemzése felmutat, a tartalom ismertetése és a megállapítások részletezése nélkül is azt jelenti, hogy a folyamodó a magántanári képesítést megérdemli. Arról lehetne szó, hogy az általa megjelölt kört szűkőbbre vegyük s vagy az iskolás gyermekek lelki életére, vagy a rendellenes gyermekek lelki életére szorítsuk. A kör mindkét esetben elég bő maradna. Mégis azt javaslom, hogy a kért megjelölést hagyjuk meg, de magyar szavakkal: Az ép és rendellenes gyermekek lelki élete címmel. A bemutatott előadási tervezet ugyanis arról győző meg, hogy az abban feltüntetett valamennyi előadás megtartása kívánatos. Igen éhajtandó azonban, hogy a folyamodó képesítése esetén minél többet foglalkozzék előadásaiban a nem ép gyermekek lélektanával, mert erre, különösen az említett határterület tárgyalására nagy szükség van s ezzel a neveléslélektannak Egyetemünkön való megerősödéséhez még az a nyereségünk is csatlakoznék, hogy itt a gyógyító nevelés kérdései - magyar egyetemen először - legalább magántanári előadásokban rendszeresen szóhoz jutnának.

Nem tartozik a képesítés eldöntéséhez, de talán megemlíthető itt az is,

hogy : folyamodótól nemcsak előadásokat kell várnunk, hanem a fejlődő neveléslé-
lektani intézet kutató munkájában való részvételt is.

IV.Javaslom: bocsássa a tekintetes Kar dr.Vértess O.József urat magánta-
nári kollokviumra és próbaelőadásra.

A tekintetes Kar iránt

Szegeden, 1932 október 13.

kiváló tisztelettel

dr.IMRE SÁNDOR s.k.

egyet.ny.r.tanár.-

A magántanár kollégiumának
Büroja részvétel.
fike!

Harti 1932. nov. 12.

Hörge

Ménos

Förster

Füge

Várhelyi

Schilling

Blaum

932. nov. 12.

1932. nov. 12.

ad 348. bksz.

Kézirat gyanánt.

1931/32.

Dr. VÁRKONYI HILDEBRAND

egyetemi ny.r.tanár

és

Dr. IMRE SÁNDOR

egyetemi ny.r.tanár

VÉLEMÉNYES JELENTÉSE

Dr. VÉRTES O. JÓZSEF

magántanári képesítése

ügyében.

Tekintetes Kar !

Ir. VÉRTES O. JÓZSEF irodalmi és tudományos munkássága három tárgykörre oszlik: A/ az első csoportba azok a művei tartoznak, melyek a normális gyermek pszihikus életét tárgyalják; - B/ a második csoportban az abnormis gyermek lelki jelenségeinek vizsgálatával foglalkozó művek; - C/ a harmadikban pedig a gyógyító pedagógia kérdéseivel foglalkozó közlemények foglalhatók össze. - Gyakorlati tevékenysége annyiban emeli ki dr. Vértess a nevelés praktikus művelői közül, hogy vezette az 1909-ben az ideges gyermekek számára alapított s a maga nemében egyedülálló gyógyító pedagógiai iskolát, melynek felállításában Magyarország a külföldet sok tekintetben megelőzte.

A/ A normális gyermek pszichológiájának körébe sorolandó első helyen a gyermeknyelv hangtanára vonatkozó vizsgálódás /1906/, mely nemcsak a Wundt-féle "Népleléktan" fogalmi területén mutat alapos tájékozottságot s iskolázottságot, hanem eredeti felfogást is tüntet fel amellett, hogy eredeti /magyar/ fonetikai anyaggyűjteményre támaszkodik. A gyermeknyelvet helyesen a "csoportnyelvek" közé sorolja. A régebbi felfogás hívei: nálunk P. Thewrewk Emil, a német szakirodalomban Schultze azt az elvet állítottak fel, hogy a gyermeknyelv egyes hangjainak megjelenési egymásutánját a legkisebb fiziológiai megerőltetés /a kényelmesség/ határozza meg. Vértess e nézettel szemben kimutatja, hogy egyrészt a gyermeknyelv hangjainak rendszere egyénileg változó jelenség s így egyetemes törvényszerűség alá nem sorozhatók, másrészt, hogy az egymásután elvét nem a fentebbi feltevésben kell keresnünk, hanem a beszélő szervek kifejlődésének sorrendjében. E sorrend határozza meg azt az egymásutánt, melyben a gyermeknyelv hangjai fellépnek.

Hosszu és részletes munkával kutatta tovább dr. Vértess az emlékezés és felejtés lélektanát is. Az emlékezés és felejtés problémája alkotja dr. Vértess munkásságának egyik termékeny fókuszát s ebben példáját látjuk annak, hogy egy probléma szakszerű feldolgozása hogyan vonja maga után a többi vele szervesen összefüggő kérdés következetes megoldását is. E téren - mint általában egész lélektani

munkásságában - dr.Vértes az asszociációs lélektan elveit követi; ő ezen iránynak egyik legalaposabb, legexaktabb /Ranschburg-féle/ módszerekkel dolgozó munkása. Az emlékezőst s felejtést nálunk pedagógiai-lélektani célzattal, az iskolásgyermek lelki életének területén ő vizsgálta először exakt módszerek segítségével s az asszociációs lélektan alapelveit szerencsésen kiegészíti az újabb karakterológiai és tipológiai módszerekkel és vizsgálódási szempontokkal /l.alább/. Az emlékezés és felejtés vizsgálatából leszűrt eredményei nemcsak az iskolásgyermek lelki életére vonatkozó törvényekre vezettek, hanem általános /a felnőttek pszichéjére is jellemző/ megállapítások is vonhatók le a kísérleti eredményekből. Fontos és megemlítendő körülmény, hogy dr.Vértes ezirányú vizsgálatainak eredményeit a külföldi modern szakirodalom elismerte és átvette /pl.Meumann, Stern, Tumlriz/.

Az iskolás gyermek emlékezetére és felejtésére vonatkozó vizsgálatoknak dr.Vértes két évtizedet szentelt /1909: Iskolásgyermek emlékezete, 1910: Vergleichende Gedächtnisuntersuchungen. 1912: Das Wortgedächtnis im Schulkindes alter, 1931: Behalten und Vergessen des Kindes. 1932: Assoziation und Intelligenz. Vizsgálja dr.Vértes az iskolás gyermek emlékezetének terjedelmét, gyorsaságát, főként pedig /s ez a pedagógiai lélektan szempontjából a legfontosabb/ az emlékezetnek s általában az értelmi munkának a társadalmi környezettel való összefüggését, mindezt azzal a végső céllal, hogy így az iskolás gyermek emlékezetének "Kanonát" felállíthassa. A vizsgálatokból dr.Vértes a következő lélektani törvényeket szűri le: Az emlékezet terjedelme és gyorsasága függ az életkortól, az osztálytól, az osztályzattól, a nemtől és a környezettől. E tényezők közül kiemelkedő fontossága van a társadalmi milieunek: kiderült ugyanis a vizsgálatokból, hogy az ápoltabb, /kedvezőbb viszonyok között nevelkedő/ gyermek szellemi munkatéljesítőképesége jobb, mint az ápolatlanoké, vagy kevésbé ápoltaké: "a gazdag és szegény iskolás gyermek között a legnagyobb különbséget nem a gazdasági, hanem a lelki élet alkotja". Az emlékezeti munka legbiztosabb kritériumának dr.Vértes az emlékezés gyorsaságát, vagyis az időtartamot tekinti. Vizsgálva ennek fonálán az emlékezet jóságának és gyorsaságának viszonyát, megállapítja, hogy a gyors emlékezet egyuttal általában jó emlékezet-terjedelemmel kapcsolatos, viszont a rossz /csekély/ emlékezet-terjedelem mindig hosszú reakciós idővel jár; a nagyobb terjedelemből azonban csupán az esetek 80%-ban szabad a gyors emlékezésre visszakövetkeztetni. Összehasonlítva az emlékezeti kutatásokat az intelligencia működésével, dr.Vértes kimutatja, hogy az intelligencia magasabb fokával több előnyben

részesített asszociáció jár együtt, a reakciós idő pedig rövidebb, mint a kisebb-foku értelmességnél. Érdekes törvényszerűség az is, hogy minél fiatalabb a gyermek, annál kevesebb téves asszociációinak a száma." Hasonlóan értékesek dr.Vértés elmélete s klasszikusnak mondható törvényei a felejtés lélektani jelenségéről is. Az eddig elfogadott véleményekkel szemben a felejtés okait nem egyszerűen az eredeti benyomás és a jelen pillanat között lefolyt időben, hanem elsősorban bizonyos minőségi tényezőkben keresi /gátlások, érzelmi mozzanatok/, a mennyiségi tényezők között, mint másodrangú mozzanatot, szerepel a lefolyt idő, továbbá az egyén emlékezet-típusa /közvetlen, vagy megtartó/. A mennyiségi tényezőket dr.Vértés a minőségiakkal szemben csak alárendelt jelentőségűeknek tartja.

B/ Az abnormis gyermekek lelki életével foglalkoznak dr.Vértésnek a vakok emlékezetéről közölt művei /1916, 1920/, melyeknek eredményeit a német szakirodalom is beolvastotta /pl. Bürklen: Blindenpsychologie 1924/. Dr.Vértés szintén kísérleti módszerekkel, a következő törvényeket állapítja meg: a vakok minden intelligencia fokon jobb szóemlékezeti terjedelmet tüntetnek fel, s gyorsabban emlékeznek, mint a látók. A jobb teljesítmény okát a nagyobb figyelmi koncentrációban kell keresnünk. Az u.n. "egész-psychologia", "strukturális lélektan" és "alakpsychologia" közelébe jut a szerző azzal a megállapításával, hogy a vakok esetében nem egyszerűen érzékszervi fogyatkozással van dolgunk, hanem egy egészen más szerkezetű lelki világgal, melyet a látás hiánya strukturájában változtat meg. Ugyanez derül ki a siketnémák emlékezetének vizsgálatából is. E vizsgálatokban dr.Vértés a Neesajev-Lobsien-féle kísérletek módszerét önállóan módosította.

Az abnormitás területére tartoznak dr.Vértés kutatásai az ideges gyermekek psychéjéről. Fontos itt az a megkülönböztetése, melyet a gyenge-ideges és a valóban gyengetehetségű tanulók között tesz. Hogy a gyenge-ideges gyermek nem gyengetehetségű, az abból a körülményből is következtethető, hogy sem túlságosan alacsony emlékezeti terjedelmek, sem nagyon hosszú reprodukciós idők náluk nem fordulnak elő. Tapasztalatai és kísérletei eredményeképpen a "tanulók értelmi skáláját" a következő egymásutánban állapítja meg: jó képességű ideges, normális, gyenge-ideges és debilis gyermekek. Erkölcsi minőségeiket vizsgálva úgy találja, hogy az ideges gyermekek megbízhatósága kisebb, mint a normálisaké. Vértés a neuraszténiát főképpen érzelmi kifáradásra vezeti vissza /v.ö. Kollarits/, nem méltányolja, csak mellékesen említi az Adler-féle pszichomechanizmust, bár ez nézetem szerint sok esetben kielégítőbb magyarázatot nyújtana.

C/ A gyógyító pedagógia fogalmának és körének végleges tudományos elhatárolása dr.Vértess munkásságának /1915, 1918/ oly eredménye, melyet az addigi szűk meghatározások helyett sikerrel vezetett be a szakirodalomba s mely szintén általános elismerésre talált /Heinrich, Henze, Bacher/ és melyet a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter is hivatalosan magáévá tett, elfogadva az ideges gyermekek iskoláinak Tantervét s a reá vonatkozó Utasításokat. A végső célt dr.Vértess a gyógyító pedagógia rendszeres kézikönyvének megírásában tűzte ki magának, mely a következő részeket öleli fel: a hisztériás gyermek etiológiája, a hisztériás gyermekek szimptomái és kezelése. Ezen az alapon dolgozta ki dr.Vértess Az ideges gyermek /1922/ s a Hisztériás gyermekek /1930/ közti pszichológiai eltérések és bennük megnyilvánuló törvényszerűségek elméletét, a Heilpädagogische Typologie /1930/ pedig ugyanezen gyermekek lelki életét a karakterológia szempontjából vizsgálja. Mindvégig kimerítő irodalmi anyag és szigorú kritika jellemzik dr.Vértess művét /ezt különben általában is el kell műveiről mondanunk/. Fő gondolatai: az ideges gyermek két típusát élesen elválasztja egymástól /tehetségesek-gyengék/ és kétféle gyermeki hisztériát különböztet meg. E könyvek pedagógiai részei első ízben foglalkoznak nálunk az ideges és hisztériás gyermekek külön nevelési problémáival. A lelkiileg abnormis gyermekek típusait a konstitúciók, továbbá a materia /-intelligencia-fok/ és az alak /-érzelmi-akaratú élet/ szempontjai szerint a következőkben állapítja meg: diszharmóniás, degenerációs fenotípus és redukált típus. A neveléstudomány szempontjából fontosabb a szerzőtől alapul vett fenotípus, mint a genotípus, mely inkább az orvos feladatköréhez tartozik. Vértess tipológiája mindamellett felöleli a neurológia és pszichiátria szempontjait is. Foglalkozott dr.Vértess a morálinszaniás gyermek típusával is, ki a pedagógia, sőt a pszichiátria előtt is bizonyos fokig rejtély. Szerzőnk a magasabbfokú szellemi funkciók hiányára, továbbá a magasabbrendű érzelmek anomáliáira törekszik a fogyatékosságot visszavezetni s így a rejtélyt megoldani.

Tekintetes Kar !

Dr. Vértess O. József módszeres, sok új eredményben gazdag munkásságának fentebbi rövid áttekintése alapján tisztelettel javasolom, hogy őt a tekintetes Kar kollektivumra és a további cselekményekre bocsássa, hogy sok reményt nyújtó

munkásságát Egyetemünkön a pedagógiai-lélektan tudományának gyarapítására fordíthassa.

Szeged, 1932. október hé 10-én.

Dr. VÁRKONYI HILDEBRAND

egyet.ny.r.tanár.